

Nghi thức tắm ông bà - lễ tạ ơn báo hiếu của người Khmer

ISSN: 2734-9195

11:30 20/01/2026

Nghi thức tắm ông bà dịp Tết Chôl Chnăm Thmây của người Khmer Nam Bộ không đơn thuần là một phong tục, lễ nghi tôn giáo. Vượt lên trên tất cả, đó là một kiệt tác của văn hóa ứng xử, một di sản phi vật thể về giá trị nhân văn.

Trong bức tranh đa sắc của văn hóa các dân tộc Đông Nam Á, Tết Chôl Chnăm Thmây của người Khmer luôn mang một sắc thái riêng biệt, vừa rộn ràng âm hưởng lễ hội, vừa trầm mặc triết lý Phật giáo Nam tông. Nếu như những ngày đầu năm mới là thời khắc của sự chuyển giao vũ trụ, của tiếng trống Chhay dăm rộn rã, thì ngày cuối cùng của Tết lại lắng đọng trong một nghi thức thâm lặng nhưng chứa đựng sức nặng ngàn cân của đạo lý làm người: Nghi thức tắm ông bà (Sroong Đôn Ta).

Nghiên cứu về nghi thức này không chỉ dừng lại ở việc mô tả một phong tục tập quán, mà là hành trình giải mã một hệ giá trị nhân văn sâu sắc, nơi mà sự tiếp xúc cơ thể giữa các thế hệ không còn là điều cấm kỵ hay xa cách, mà trở thành ngôn ngữ của lòng hiếu thảo, nét văn hóa mà hiếm có dân tộc nào trên thế giới thực hành một cách đại chúng và thiêng liêng đến thế.

Nguồn cội triết lý: Nước - Biểu tượng của Tẩy trần và Tái sinh

Để hiểu được chiều sâu của nghi thức tắm ông bà, trước hết cần đặt nó vào hệ quy chiếu của nền văn minh lúa nước và triết lý Phật giáo Nam tông Khmer.

Sự đảo chiều của vòng tay chăm sóc

Trong tâm thức người Khmer, nước (Tuk) không chỉ là khởi nguồn của sự sống, là yếu tố thiết yếu cho nông nghiệp, mà còn là phương tiện thanh tẩy tâm linh tối thượng. Nước rửa trôi bụi bẩn của trần thế, làm dịu đi cái nóng bức của mùa khô hạn tháng Tư (thời điểm diễn ra Chôl Chnăm Thmây), và quan trọng hơn, nước là vật dẫn để chuyển tải năng lượng, phước báu và sự tha thứ.

Nghi thức tắm ông bà thường diễn ra vào ngày thứ ba của Tết Chôl Chnăm Thmây, gọi là ngày Lơng sặc (ngày định niên hiệu mới). Trước khi tắm cho ông bà, cha mẹ, người Khmer thực hiện nghi lễ tắm tượng Phật (Sroong Preah). Đây là sự mô phỏng lại truyền thuyết về việc chư thiên dùng nước thơm tắm cho đức Phật khi Ngài Đản sinh, cũng như tích truyện về Kabl Maha Phrom. Sự nối tiếp từ "tắm Phật" đến "tắm ông bà" là một sự chuyển dịch tư tưởng cực kỳ tinh tế: Ông bà, cha mẹ hiện tiền chính là những vị "Phật sống" trong gia đình. Phụng thờ cha mẹ cũng chính là phụng thờ Tam Bảo.

Quy trình nghi lễ: Sự chuẩn bị của lòng thành kính

Khác với những nghi lễ mang tính cộng đồng ồn ào, lễ tắm ông bà diễn ra trong không gian riêng tư, ấm cúng tại sân nhà của từng gia. Sự chuẩn bị cho nghi thức này phản ánh sự tỉ mỉ và tấm lòng của con cháu.

Nước dùng để tắm không phải là nước thường. Đó phải là thứ nước mưa tinh khiết nhất hoặc nước giếng trong lành nhất, được ướp với những loài hoa thơm ngát đặc trưng của phum sóc như hoa lài, hoa sen, hoa ngọc lan, và đặc biệt là Tuk Op (nước được ướp từ sáp và nhang thơm) hoặc nước tắm Phật trong chùa thường người Khmer để chùa lại một ít đèn về pha thêm để tắm cho ông bà. Mùi

hương của nước không chỉ để tạo cảm giác dễ chịu về khứu giác, mà trong quan niệm tín ngưỡng, hương thơm là thứ duy nhất có thể bay ngược chiều gió, tượng trưng cho đức hạnh của người cao tuổi lan tỏa đến con cháu.

Bên cạnh nước thơm, con cháu còn chuẩn bị những bộ quần áo mới, khăn rằn, tươm tất nhất có thể. Đây là vật phẩm dâng cúng thực tế, thay thế cho bộ đồ cũ kỹ mà ông bà đã mặc suốt một năm lam lũ. Hành động chuẩn bị này mang tính biểu tượng của sự "lột xác": rũ bỏ cái cũ, cái khổ, cái rủi ro của năm cũ để khoác lên mình sự tươi mới, may mắn của năm mới.

Giải mã tính nhân văn "độc bản": Sự đảo chiều của vòng tay chăm sóc

Điều khiến nghi thức tắm ông bà của người Khmer trở nên độc đáo và hiếm có trên thế giới nằm ở chính hành động **tiếp xúc vật lý** đầy trân trọng giữa con cháu và bậc sinh thành.

Ông bà chúc phúc cho con cháu

Trong nhiều nền văn hóa Á Đông chịu ảnh hưởng của Nho giáo, sự kính trọng thường được biểu hiện qua khoảng cách: con cái đứng xa cúi đầu, vỗ tay, không dám chạm vào thân thể cha mẹ nếu không cần thiết. Trong văn hóa phương Tây, sự quan tâm có thể thể hiện qua lời nói, quà tặng vật chất. Nhưng với người Khmer, lòng hiếu thảo được cụ thể hóa bằng hành động "phục vụ" trực tiếp lên thân thể.

Khi nghi thức bắt đầu, ông bà, cha mẹ được mời ngồi lên ghế cao, trải chiếu hoa hoặc tấm thảm trang trọng. Con cháu quỳ dưới thấp, nâng niu đôi bàn chân nứt

nẻ, đôi bàn tay chai sần vì sương gió của cha mẹ, dội từng gáo nước thơm lên người, dùng khăn mềm kỳ cọ lưng, tay, chân cho đấng sinh thành.

Đây là một sự **đạo chiều tuyệt đẹp của vòng đời**. Hãy hình dung, vài chục năm trước, chính đôi bàn tay của cha mẹ đã tắm rửa, kỳ cọ cho đứa con đỏ hồng khi mới lọt lòng. Cha mẹ đã không quản ngại dơ bẩn, hôi hám để chăm sóc hình hài cho con. Giờ đây, khi cha mẹ già yếu, da mồi tóc bạc, chính những đứa con ấy - nay đã trưởng thành, vạm vỡ - sum họp quay quần để tắm lại cho cha mẹ.

Hành động này phá vỡ mọi rào cản về tâm lý e ngại. Nó là lời tuyên bố không lời rằng: "Thân thể của cha mẹ là cội nguồn của con, dù già nua, nhăn nheo, bệnh tật, con vẫn trân trọng và yêu thương như ngày cha mẹ yêu thương con". Trên thế giới, hiếm có dân tộc nào đưa hành động vệ sinh cá nhân tưởng chừng rất riêng tư này trở thành một nghi lễ tâm linh thiêng liêng đến vậy. Nó biến hành động "tắm" trở thành một nghi thức "thanh tẩy ký ức", gột rửa những nhọc nhằn của năm tháng trên tấm thân gầy guộc của ông bà, cha mẹ.

Lời sám hối dưới dòng nước: Cơ chế chữa lành tâm lý

Một khía cạnh nghiên cứu khác cho thấy tính nhân văn vượt trội của nghi thức này là yếu tố **sám hối và tha thứ**.

Trước lúc tắm cho ông bà, con cháu sẽ thực hiện nghi thức *Sampeah* (chắp tay lạy) và dâng lời tác bạch. Nội dung thường là: "Trong năm qua, con có lỗi lầm hay làm điều gì sai trái khiến cha mẹ buồn lòng hoặc vấp phạm trước mặt cha mẹ sao nhàn việc báo hiếu, xin cha mẹ hãy mở lòng từ bi tha thứ cho con. Nhờ dòng nước thánh này, mọi lỗi lầm xin được trôi đi hết".

Đáp lại, ông bà, cha mẹ mỉm cười và nói lời tha thứ, sau đó ban phước lành (Por).

Đây là một cơ chế tâm lý học xã hội tuyệt vời. Trong cuộc sống gia đình, mâu thuẫn thế hệ là điều không tránh khỏi. Những lời nói nặng nề, những sự vô tâm đôi khi tạo nên những vết xước trong lòng nhau mà ngày thường rất khó mở lời xin lỗi. Nghi thức tắm ông bà tạo ra một "không gian thiêng" và "thời điểm vàng" để mọi uất ức, giận hờn được giải tỏa.

Dưới dòng nước mát lạnh và hương thơm của hoa, cái tôi của người trẻ hạ xuống, lòng bao dung của người già mở ra. Sự tha thứ lúc này không phải là lý thuyết sáo rỗng, mà nó hiện hữu qua cái chạm tay, qua ánh mắt, qua nụ cười mãn nguyện. Dòng nước đã thực sự rửa trôi những "bụi bẩn" trong tâm hồn của

cả hai thế hệ. Đây là giá trị nhân văn mà thế giới hiện đại, với sự lên ngôi của công nghệ và sự xa cách trong quan hệ gia đình, đang khao khát tìm lại.

Bài học giáo dục trực quan cho thế hệ tương lai

Khi một đứa trẻ nhìn thấy cha mẹ mình sẵn sàng quỳ gối, xắn tay áo tắm rửa cho ông bà nội ngoại, trong tâm trí non nớt của chúng sẽ hình thành một dấu ấn sâu đậm về lòng hiếu kính.

Nghi thức này thường được thực hiện trước sự chứng kiến của cả đại gia đình, trong đó có những đứa trẻ - thế hệ cháu chắt. Người Khmer không dạy con cháu về chữ "Hiếu" qua những bài giảng đạo đức khô khan trong sách vở. Họ dạy bằng hành động.

Khi một đứa trẻ nhìn thấy cha mẹ mình, những người đang là trụ cột gia đình, có địa vị xã hội, sẵn sàng quỳ gối, xắn tay áo tắm rửa cho ông bà nội ngoại, trong tâm trí non nớt của chúng sẽ hình thành một dấu ấn sâu đậm. Đó là sự chuyển giao thế hệ của văn hóa ứng xử. Chúng hiểu rằng, đây là việc phải làm, là đạo lý đương nhiên của con người. Sau này khi cha mẹ già đi, những đứa trẻ ấy sẽ lại tiếp tục vòng quay luân hồi của đạo hiếu, múc từng gáo nước thơm tắm cho cha mẹ mình.

Sự bảo tồn văn hóa này bền vững hơn bất kỳ tượng đài hay văn bản nào, bởi nó được khắc ghi vào tiềm thức thông qua cảm xúc và trải nghiệm thực tế.

Sự biến đổi và thách thức trong bối cảnh hiện đại

Nhìn nhận một cách khách quan dưới góc độ xã hội học, nghi thức tắm ông bà ngày nay cũng đang đối mặt với những thách thức. Cuộc sống đô thị hóa, con cái đi làm ăn xa, những ngôi nhà truyền thống dần thay thế bằng nhà tường kín cổng cao tường... khiến không gian thực hành nghi lễ có phần thay đổi.

Ở một số nơi, nghi thức tắm ông bà được giản lược, chỉ còn là việc biếu quần áo mới và rưới chút nước thơm lên tay, lên vai tượng trưng thay vì tắm toàn thân như truyền thống cổ xưa. Tuy nhiên, dù hình thức có thể linh hoạt, nhưng cốt lõi tinh thần - **sự hiện diện, sự tiếp xúc và lòng biết ơn** - vẫn được người Khmer gìn giữ cẩn trọng.

Điều đáng mừng là trong những năm gần đây, với sự phục hưng của ý thức văn hóa tộc người, nghi thức này đang được giới trẻ Khmer quay lại thực hành một cách đầy tự hào. Họ chia sẻ những hình ảnh tắm cho ông bà lên mạng xã hội không phải để khoe khoang, mà như một sự lan tỏa niềm hạnh phúc. Điều này chứng minh sức sống mãnh liệt của một giá trị nhân văn cốt lõi: Con người dù hiện đại đến đâu, vẫn luôn khao khát được kết nối với cội nguồn qua tình mẫu tử, phụ tử thiêng liêng.

Kết luận

Nghi thức tắm ông bà dịp Tết Chôl Chnăm Thmây của người Khmer Nam Bộ không đơn thuần là một phong tục, lễ nghi tôn giáo. Vượt lên trên tất cả, đó là một kiệt tác của văn hóa ứng xử, một di sản phi vật thể về giá trị nhân văn.

Trong một thế giới mà con người ngày càng ngại ngùng khi bày tỏ tình cảm, ngại ngùng những tiếp xúc thân mật với người già, thì nghi thức này là một minh chứng sống động cho thấy: Lòng hiếu thảo không cần những lời hoa mỹ, nó nằm ở đôi bàn tay ân cần, ở gáo nước thơm và ở sự cúi đầu khiêm cung của người con trước đấng sinh thành.

Đó là một nét đẹp văn hóa vừa bình dị, vừa vĩ đại, nhắc nhở chúng ta rằng: Dù cuộc sống có xoay vần, công nghệ có thay đổi thế giới, thì hơi ấm từ bàn tay con người và lòng biết ơn đối với cội nguồn vẫn là thứ duy nhất giữ cho nhân loại không bị lạc lối. Đó chính là tính nhân văn độc bản mà người Khmer đã gìn giữ và trao truyền qua bao thế hệ, như dòng Mekong vẫn miệt mài bồi đắp phù sa cho tâm hồn những người con của phum sóc.

Tác giả: **Chim Đôn Ta**